

LUẬN ÁN TIẾN SĨ TRIẾT HỌC

CAO THỊ SÍNH. *Ảnh hưởng của tâm lý tiểu nông đối với việc xây dựng nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa ở Việt Nam hiện nay*

Chuyên ngành: Chủ nghĩa duy vật biện chứng và Chủ nghĩa duy vật lịch sử

Mã số: 62.22.80.05

Ở Việt Nam, công cuộc đổi mới đang diễn ra một cách sâu rộng, đồng bộ và toàn diện trên tất cả các lĩnh vực. Sự thay đổi to lớn về nhiều mặt của đất nước trong những năm đổi mới vừa qua đang làm thay đổi nhanh chóng cơ sở hạ tầng của xã hội và đòi hỏi sự thay đổi tương ứng trong kiến trúc thượng tầng, trước hết là Nhà nước. Vì vậy, xây dựng nhà nước pháp quyền (NNPQ) xã hội chủ nghĩa (XHCN) trở thành một nhiệm vụ cần thiết khách quan nhằm đáp ứng yêu cầu phát triển của nước ta hiện nay. Tuy nhiên, việc thực hiện nhiệm vụ này đang gặp phải những khó khăn lớn. Một trong số đó là sự tồn tại *tâm lý tiểu nông*, bên cạnh mặt tích cực là những tiêu cực ảnh hưởng không nhỏ tới việc thiết định trong thực tế nguyên tắc sống và làm theo pháp luật - một chuẩn mực của xã hội dân chủ, văn minh, hiện đại; là một trở lực lớn trong việc xây dựng và hoàn thiện NNPQ XHCN ở Việt Nam hiện nay. Việc tìm hiểu những đặc trưng và ảnh hưởng của tâm lý tiểu nông đối với việc xây dựng NNPQ XHCN ở Việt Nam, từ đó tìm ra giải pháp nhằm khắc phục ảnh hưởng tiêu cực của tâm lý này đến việc xây dựng NNPQ XHCN Việt Nam có ý nghĩa cả về lý luận và thực tiễn. Với những lý do

trên, NCS. Cao Thị Sính đã lựa chọn vấn đề “*Ảnh hưởng của tâm lý tiểu nông đối với việc xây dựng NNPQ XHCN ở Việt Nam hiện nay*” làm đề tài luận án tiến sĩ của mình.

Ngoài phần mở đầu, kết luận, danh mục tài liệu tham khảo, luận án được chia làm 3 chương, 11 tiết (167 trang).

Chương 1 làm rõ một số vấn đề lý luận về tâm lý tiểu nông và NNPQ XHCN ở Việt Nam (tr.16-77).

Tâm lý tiểu nông là loại hình tâm lý xã hội, bao gồm các hiện tượng như tình cảm, tâm trạng, niềm tin, ước muốn, nhu cầu, thói quen, tập quán, động cơ, thái độ, hứng thú, sở thích, xu hướng... của tầng lớp nông dân được hình thành dưới ảnh hưởng trực tiếp của nền kinh tế tiểu nông; những điều kiện lao động sản xuất, sinh hoạt riêng của nông dân, nông nghiệp, nông thôn đã sản sinh ra, quyết định và chi phối thái độ, hành vi, cách ứng xử của họ. Chủ thể của tâm lý đó là nông dân, song trên thực tế tâm lý tiểu nông không chỉ tồn tại và biểu hiện ở chỉ người nông dân.

Tác giả chỉ ra tính lưỡng diện, vừa thống nhất vừa mâu thuẫn trong tâm lý tiểu nông Việt Nam. Đó là, bên cạnh những đặc trưng tâm lý tích cực như: lòng yêu nước, đoàn kết cộng đồng, yêu lao động, cần cù, lạc quan trong cuộc sống; trọng con người, trọng tình cảm, trọng đạo đức, trọng danh dự..., tâm lý tiểu nông Việt Nam còn có những đặc trưng tiêu cực như: thói quen sản xuất nhỏ lẻ, manh mún, bảo thủ, lối nghĩ dựa theo kinh nghiệm; hẹp hòi, vị lợi, cục bộ

địa phương; tính tùy tiện, kém kỷ luật, kỷ cương, trọng lệ hơn luật.

Xây dựng và hoàn thiện NNPQ XHCN ở Việt Nam được tác giả xác định với những nội dung cơ bản là: Xây dựng cơ sở, nền tảng cho sự tồn tại của NNPQ XHCN; xây dựng và hoàn thiện hệ thống pháp luật; thực hiện quản lý nhà nước bằng pháp luật; xây dựng ý thức pháp luật cho nhân dân; cải cách bộ máy nhà nước, trước hết là xây dựng đội ngũ cán bộ công chức; mở rộng dân chủ XHCN, phát huy quyền làm chủ của nhân dân...

Tác giả nhấn mạnh, xây dựng NNPQ XHCN ở Việt Nam là một quá trình lâu dài, khó khăn và gian khổ, có nhiều nhân tố tác động, ảnh hưởng (kinh tế, xã hội, chính trị, văn hóa...), trong đó nhân tố con người đóng vai trò đặc biệt quan trọng, quyết định đến việc xây dựng và thực thi NNPQ XHCN Việt Nam. Con người Việt Nam với đặc điểm tâm lý tiểu nông vẫn còn tồn tại, đã, đang và sẽ tác động mạnh mẽ tới việc xây dựng và hoàn thiện NNPQ XHCN ở nước ta. Vì vậy, việc xây dựng NNPQ XHCN ở nước ta đang đối diện với những tác động cả tích cực và tiêu cực.

Chương 2, tác giả đi sâu phân tích *ảnh hưởng của tâm lý tiểu nông đối với việc xây dựng NNPQ XHCN ở Việt Nam hiện nay trên một số phương diện cơ bản* (tr.78-128).

Một, ảnh hưởng của tâm lý tiểu nông đến kinh tế, xã hội - cơ sở, nền tảng của xây dựng NNPQ XHCN Việt Nam.

Phân tích tính lưỡng diện vừa thống nhất vừa mâu thuẫn trong tâm lý tiểu nông Việt Nam, tác giả chỉ rõ: những *ảnh hưởng tích cực* của tâm lý tiểu nông đến phát triển kinh tế, xã hội góp phần

thúc đẩy sự phát triển kinh tế, tạo nên tính tổ chức, sự ổn định, kỷ cương của xã hội, tạo môi trường tâm lý xã hội lành mạnh, chống lại các tư tưởng độc hại, các tệ nạn xã hội; những *ảnh hưởng tiêu cực* của tâm lý tiểu nông đối với việc phát triển kinh tế-xã hội không khuyến khích sự phát triển tích cực, năng động, sáng tạo của các cá nhân, là những trở lực đối với sự phát triển kinh tế-xã hội.

Hai, ảnh hưởng của tâm lý tiểu nông đối với xây dựng ý thức pháp luật cho nhân dân.

Những đặc điểm tâm lý như: đoàn kết gắn bó keo sơn, tương thân tương ái, trọng nhân nghĩa, trọng lễ phải, trọng nhân cách, coi trọng đạo đức, danh dự... đã ảnh hưởng tích cực đến xây dựng ý thức pháp luật (xây dựng nhu cầu, thói quen cần tìm hiểu, nhận thức về pháp luật, xây dựng ý thức về dân chủ, về quyền lợi và nghĩa vụ của nhân dân, xây dựng ý thức tôn trọng và tuân thủ pháp luật, xây dựng lối sống, sự ứng xử theo pháp luật... cho nhân dân). Bên cạnh đó, những tác động tiêu cực như tính hẹp hòi, vị lợi, cục bộ địa phương, trọng tình hơn trọng lý, tâm lý “phép vua thua lệ làng”... của tâm lý tiểu nông đã dẫn đến các hiện tượng vô chính phủ, chưa có niềm tin vào pháp luật, thiếu tôn trọng pháp luật, kéo bè, kéo cánh, xuê xoa, móc ngoặc, tư vị, nể nang... là trở ngại trong quá trình thực hiện dân chủ, xây dựng và thực thi pháp luật, xây dựng nguyên tắc “sống và làm việc theo Hiến pháp và pháp luật”, làm hạn chế và vi phạm quyền của con người, ảnh hưởng tiêu cực đến việc xây dựng ý thức pháp luật của nhân dân.

Ba, ảnh hưởng của tâm lý tiểu nông đến hoạt động xây dựng pháp luật, thực

hiện pháp luật và bảo vệ pháp luật (công lý của xã hội).

Các đặc điểm của tâm lý tiểu nông như: tính cục bộ địa phương chủ nghĩa, tính vị lợi, thói quen trọng tình hơn trọng lý, trọng lệ hơn trọng luật, trọng địa vị ngôi thứ... đã tác động tiêu cực đến việc xây dựng pháp luật, thực thi pháp luật và bảo vệ công lý. Đó là, chưa thể hiện được sự kết hợp hài hòa giữa lợi ích cá nhân, tập thể và xã hội, chưa đảm bảo được tính công bằng, khách quan, thống nhất; chưa thể hiện tính tích cực, tinh thần trách nhiệm của người dân; có lúc công quyền trở nên tùy tiện, vô hiệu hóa các chuẩn mực của pháp luật, công quyền hoạt động vượt ra khỏi khuôn khổ của pháp luật; nhiều khi tạo ra phản ứng chống đối pháp luật và một tình trạng coi thường pháp luật từ phía người dân; không chủ trương dùng pháp luật để điều chỉnh các quan hệ xã hội, trong đó có quan hệ giữa người dân và Nhà nước...

Bốn, ảnh hưởng của tâm lý tiểu nông đối với việc xây dựng đội ngũ cán bộ, công chức nhà nước.

Những đặc điểm tâm lý tiểu nông tích cực là tiền đề, cơ sở vững chắc, là điều kiện thuận lợi, ảnh hưởng tích cực đến việc xây dựng những phẩm chất, năng lực của đội ngũ cán bộ, công chức vừa có đức vừa có tài, vừa “hồng”, vừa “chuyên” góp phần xây dựng NNPQ XHCN Việt Nam hiện nay: yêu nước, yêu cơ quan, đơn vị, đoàn kết, lao động cần cù, sáng tạo, năng động, dám nghĩ, dám làm, dám chịu trách nhiệm, tinh thần trách nhiệm cao trong công việc được giao, lối sống tình nghĩa, “tương thân tương ái”...

Lối tư duy manh mún, tầm nhìn hẹp, tâm lý trọng tình hơn trọng lý, hẹp hòi, vị lợi, cục bộ địa phương, tâm lý bảo thủ thụ động, ỷ lại, yên phận, tâm lý cào bằng, chủ nghĩa bình quân, tùy tiện, kém kỷ luật, kỷ cương, chưa có thói quen sống và làm việc theo pháp luật... trong tâm lý tiểu nông Việt Nam là trở lực lớn trong xây dựng và đào tạo đội ngũ cán bộ với những phẩm chất tâm lý mới: năng động, sáng tạo, dám nghĩ, dám làm, có tầm nhìn chiến lược, thiếu khách quan, công bằng trong giải quyết công việc..., đáp ứng yêu cầu của việc xây dựng và thực thi NNPQ XHCN ở nước ta hiện nay.

Trên cơ sở những phân tích trên, ở **chương 3**, tác giả luận án đề xuất *một số giải pháp nhằm khắc phục ảnh hưởng tiêu cực của tâm lý tiểu nông đến việc xây dựng NNPQ XHCN ở Việt Nam hiện nay* (tr.129-183). Đó là:

- Phát triển kinh tế thị trường định hướng XHCN và đẩy mạnh sự nghiệp CNH, HĐH - cơ sở, tiền đề để khắc phục ảnh hưởng tiêu cực của tâm lý tiểu nông. Khi phát triển nền kinh tế thị trường định hướng XHCN ở nước ta, những biểu hiện tích cực của tâm lý tiểu nông được khơi dậy và phát huy phù hợp với yêu cầu và nhiệm vụ mới, đồng thời những mặt tiêu cực của tâm lý tiểu nông dần dần được khắc phục. Cùng với quá trình phát triển kinh tế thị trường, quá trình CNH, HĐH đất nước sẽ tạo ra sự biến đổi căn bản diện mạo đời sống kinh tế-xã hội Việt Nam, tạo ra tiền đề vật chất cho việc cải thiện đời sống văn hóa tinh thần cho nhân dân, tạo bầu không khí tâm lý nông thôn, nông dân lành mạnh, hình thành nông thôn mới văn minh, hiện đại.

- Phát huy vai trò lãnh đạo của các tổ chức cơ sở Đảng và đẩy mạnh thực hiện dân chủ ở nông thôn. Trước hết, để khắc phục những yếu kém của tổ chức cơ sở Đảng do những ảnh hưởng tiêu cực của tâm lý tiểu nông tồn tại trong mỗi đảng viên, đòi hỏi vai trò lãnh đạo của tổ chức cơ sở Đảng phải được phát huy. Bên cạnh đó, cần tiếp tục đẩy mạnh dân chủ hóa ở nông thôn và thực hiện có hiệu quả hơn nữa quy chế dân chủ ở cơ sở. Muốn vậy, chú trọng hơn nữa một số giải pháp như: tăng cường vai trò lãnh đạo, chỉ đạo thường xuyên sâu sát của các cấp ủy Đảng, đặc biệt là Đảng ủy cấp xã; đổi mới nội dung, phương thức hoạt động của Ban chỉ đạo thực hiện Quy chế dân chủ ở cơ sở, tăng cường vai trò, trách nhiệm của các cấp chính quyền, nhất là chính quyền cơ sở trong việc tổ chức, triển khai thực hiện quy chế dân chủ...

- Nâng cao đời sống văn hóa di dời với cải biến phong tục, tập quán lạc hậu. Trong giai đoạn hiện nay, việc xây dựng thành công các làng - xã văn hóa nói riêng, "xây dựng nông thôn mới" nói chung, mà trong đó mỗi người dân đều có ý thức sống và làm theo pháp luật trên cơ sở thực thi các quy định trong Quy ước làng văn hóa sẽ hình thành một nông thôn mới với môi trường văn hóa - xã hội lành mạnh. Môi trường đó sẽ góp phần tích cực thúc đẩy sự phát triển kinh tế, đồng thời cũng tạo ra những mối quan hệ xã hội mới có ảnh hưởng tới tâm lý của người dân sống ở nơi đây, sẽ có tác dụng khắc phục dần tâm lý tiểu nông lạc hậu, tạo điều kiện

thuận lợi cho việc hình thành những nhân tố tâm lý mới, tiến bộ hơn. Điều đó ảnh hưởng tích cực tới việc xây dựng NNPPQ XHCN ở nước ta. Đồng thời, chúng ta cần phải cải biến, dần dần xóa bỏ những thói quen, phong tục, tập quán lạc hậu nhằm khắc phục những ảnh hưởng tiêu cực của nó trong việc xây dựng NNPPQ XHCN ở Việt Nam.

- Nâng cao ý thức pháp luật cho người dân. Nâng cao dân trí cho mọi tầng lớp nhân dân, đặc biệt là người nông dân là điều kiện cơ bản để nâng cao nhận thức pháp luật. Bên cạnh đó, tăng cường tuyên truyền, phổ biến, giáo dục pháp luật để nâng cao ý thức tôn trọng pháp luật, ứng xử theo pháp luật cho người dân.

- Tiếp tục đổi mới công tác đào tạo bồi dưỡng cán bộ, công chức - những người trực tiếp thực thi hoạt động công vụ của bộ máy NNPPQ XHCN. Trước hết, cần đổi mới nhận thức về đánh giá, bố trí sử dụng cán bộ. Không ngừng nâng cao trình độ và tư duy lý luận cho cán bộ, chú trọng cán bộ ở nông thôn. Tăng cường công tác giáo dục, rèn luyện phẩm chất đạo đức cách mạng cho cán bộ, công chức.

Luận án bảo vệ thành công tại Hội đồng chấm luận án tiến sĩ cấp Nhà nước, họp tại Trường Đại học Khoa học xã hội và nhân văn, Đại học Quốc gia Hà Nội, ngày 31/3/2012.

PHẠM THU TRANG

giới thiệu